

C) Masovna i sistematska silovanja i drugi oblici seksualnog nasilja

Srpski agresor je u koncentracionim logorima i drugim mjestima zatočenja na okupiranim područjima Republike Bosne i Hercegovine, pored ostalih oblika zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, (iz)vršio **masovna sistematska silovanja** i druge mnogobrojne oblike barbarskih djela (stravičnih horor-scena) seksualnog nasilja, mučenja i ponižavanja Bošnjakinja (**“nad muslimanskim ženama i djecom”**): žena, djevojaka i djevojčica, kao i starica. Bitne odredbe ove pojave su ideologija i politika (genocida), namjera, planiranje (**“dobro isplanirana sistematična politika ...”**), pripremanje, naređenje, organizovanje, ciljnost i svrsishodnost, a njena značajna obilježja masovnost (**“kolektivni fenomen”, “kolektivni smisao”**), sistematičnost, rasprostranjenost, selektivnost, krajnja surovost, teške fizičke i psihičke boli i patnje, ljudsko ponižavanje, izivljavanje i povreda ljudskog dostojanstva. U tim zločinima, u tim barbarskim aktima, učestvovali su pripadnici srpskih oružanih snaga (vojska i policija) i civili, pri čemu su zločinci, uglavnom, poznavali žrtve.¹

---

¹ ∴ **UJEDINJENE NACIJE, VIJEĆE SIGURNOSTI, KONAČNI IZVJEŠTAJ KOMISIJE EKSPERATA ...**, DODATAK IX - SILOVANJE I SEKSUALNO ZLOSTAVLJANJE, paragrafi 436-465; T. Mazowiecki, **IZVJEŠTAJI 1992.-1995**, Univerzitet u Tuzli i Istraživačko-dokumentacioni centar Sarajevo, Tuzla-Sarajevo, str. 103, 107-108, 149-156, 220, 229, 273, 300, 315, 330, 509 i 512; ∴ **BILTEN**, Državna komisija za prikupljanje činjenica o ratnim zločinima u Republici Bosni i Hercegovini (u daljem tekstu: ∴ **BILTEN ...**), Sarajevo, br. 2, februar 1993, str. 15 i 21-23; br. 3, mart 1993, str. 8-12; A. Stiglmayer (urednik), **MASSENVER-GEWALTIGUNG: KRIEG DIE FRAUEN** Fischer Taschenbuch Verlag, Frankfurt am Main, novembar 1993, str. 115-182; ∴ **OPTUŽNICE PROTIV RADOVANA KARADŽIĆA I RATKA MLAĐIĆA** (priredili Sabina Subašić i Enis Omerović), Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2010, str. 63, 210, 214, 272, 328, 330, 388 i 394; AIIZ, inv. br. 2-4878, Republika Bosna i Hercegovina, Ministarstvo za unutrašnje poslove, Centar službi bezbjednosti, Sektor Državne bezbjednosti Tuzla, Broj: 15/680, 27. april 1994, **ZAPISNIK**; ∴ **VRIJEME BEŠČAŠĆA: GENOCID NAD BOŠNJACIMA NA KRAJU XX STOLJEĆA** (u daljem tekstu: ∴ **VRIJEME BEŠČAŠĆA ...**), Centar za istraživanje ratnih zločina i zločina genocida nad Muslimanima, Zenica, 1994, str. 71-72, 74-75, 82, 85-86, 88, 93, 105, 107-108, 114, 117, 119-123, 134, 143, 150-151, 195, 225, 285-302 i 310-311; ∴ **“ETNIČKO ČIŠĆENJE”, GENOCID ZA “VELIKU SRBIJU”**, Dokumentacija Društva za ugrože-

---

ne narode - Göttingen, Vijeće Kongresa bošnjačkih intelektualaca, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu i Bosanski kulturni centar, Sarajevo, 1996, str. 189-194; M. Bisić - S. Kreho, **OBUKA ZA GENOCID (SUĐENJE BORISLAVU HERAKU)**, Khalid Al-Ageely, Sarajevo, 1994, str. 21-23, 25, 34-36, 39-41, 43-45, 47-49, 54, 62, 65, 71, 82-85, 89, 92, 94-99, 122, 136-137, 161-162, 166-168, 170-171, 182-185 i 196-197; S. Vranić, **RUŠENJE ZIDOVA ŠUTNJE - GLASOVI SILOVANE BOSNE**, Zagreb, 1996; M. Hauser, **RAT PROTIV ŽENA I NJIHOV OTPOR**; .: GENOCID U REPUBLICI BOSNI I HERCEGOVINI 1991-1995, Zbornik radova Međunarodnog kongresa za dokumentaciju genocida u Bosni i Hercegovini 1991-1995, održanog u Bonnu od 31. augusta do 4. septembra 1995. godine, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Sarajevo – Gesellschaft für bedrohte Völker-International - Göttingen, Human Rights Group for Bosnia, Sarajevo, 1997, str. 394-404; V. Nahoum-Grappe, **SISTEMATSKA SILOVANJA U BOSNI I HERCEGOVINI ILI SMIŠLJENI METOD ETNIČKIH ČISTAČA**; .: GENOCID U BOSNI I HERCEGOVINI 1991-1995 ..., str. 405-416; E. Fischer, **AM ANFANG WAR DIE WUT-MONIKA HAUSER UND MEDICA MONDIALE-EIN FRAUENPROJEKT IM KRIEG**, Köln, 1997; J. Kadrić, **BRČKO:GENOCID I SVJEDOČENJA**, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 1998, nav. dj., str. 212-213 i 257-277; .: **MOLILA SAM IH DA ME UBIJU: ZLOČIN NAD ŽENOM BOSNE I HERCEGOVINE**, Bošnjačka liga - Pokret za ravnopravnost i Savez logoraša BiH, Sarajevo, 1999, str. 11-452; S. Hunt, **SILOVANJA**; .: **MOLILA SAM IH DA ME UBIJU** ..., str. 77-80; R. Marin, **KOMENTAR: ŽENE, LJUDSKA PRAVA I SILOVANJA NA BALKANU**, .: **MOLILA SAM IH DA ME UBIJU** ..., str. 73-75; A. Stiglmayer, **VERGEWALTIGUNGEN IN BOSNIEN-HERZEGOVINA**; .: **MASSENGEWALTIGUNG: KRIEG GEGEN FRAUEN**, Fischer Taschenbuch Verlag, Frankfurt am Main, 1993, str. 113-218; M. Novak, **ŽENE KAO ŽRTVE ETNIČKOG ČIŠĆENJA U BOSNI I HERCEGOVINI**, .: **MOLILA SAM IH DA ME UBIJU** ..., str. 413-416 (isti rad je, pod navedenim naslovom, ali sa naučnim aparatom i manjim, ali značajnim, dopunama, objavljen u .: **GRIJEH ŠUTNJE – RIZIK GOVORA** ..., str. 68-71); T. Zülch, **ODNOS MEĐUNARODNE ZAJEDNICE PREMA GENOCIDU U BOSNI I HERCEGOVINI**, .: **MOLILA SAM IH DA ME UBIJU** ..., str. 41-48; S. Popović, **TORTURE, POSLJEDICE I REHABILITACIJA - BOSNA I HERCEGOVINA**, CTV, Sarajevo, 1999, str. 42-45, 68 i 82-84; S. Popović - A. Bravo - Mehmedbašić, **MASOVNO SILOVANJE ŽENA U RATU U BIH I PODUZETE AKTIVNOSTI U PROCESU REHABILITACIJE**, .: **MOLILA SAM IH DA ME UBIJU** ..., str. 417-420; S. Klas, **NASTAVITE PRIČATI NE SMIJETE ŠUTJETI!**, .: **MOLILA SAM IH DA ME UBIJU** ..., str. 421-423; Th. Wenzel, **OPSTANAK U LOGORU - OPSTANAK I ŽIVOT POSLIJE LOGORA**, .: **MOLILA SAM IH DA ME UBIJU** ..., str. 425-427; H. Sušić, **ZAŠTO NAPAD NA ŽENE?**, .: **MOLILA SAM IH DA ME UBIJU** ..., str. 429-432; M. Siroos, **DA LI JE SRETNJA ŠTO JE NISU PRETUKLI DO SMRTI**, .: **MOLILA SAM IH DA ME UBIJU** ..., str. 433-434; M. Abazović, **NAPAD NA BOŠNJAKINJU - GENOCID U KONTINUITETU**; .: **MOLILA SAM IH DA ME UBIJU** ..., str. 435-440; R. Seifert, **SILOVANJE I STRATEGIJA MILOŠEVIĆEVE AGRESIJE NA BOSNU I HERCEGOVINU**, .: **MOLILA SAM IH DA ME**

UBIJU ..., str. 441-444; L. Markešić, **ZLOČIN NAD ŽENOM, MAJKOM ŽIVOTA**; .: MOLILA SAM IH DA ME UBIJU ..., str. 445-448; R. Hafizović, **SILOVANJE BOŠNJAKINJA JE KOZMIČKI ZLOČIN**, .: MOLILA SAM IH DA ME UBIJU ..., str. 449-452; **ICTY**, Predmet br. IT-99-36-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM II, TUŽILAC PROTIV RADOSLAVA BRĐANINA, *PRESUDA* 1. septembar 2004, paragrafi 512-513, 515-518, 523, 847, 1008-1013 i 1018; **ICTY**, Predmet br. IT-98-30/1-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM, TUŽILAC PROTIV MIROSLAVA KVOČKE, MILOJICE KOSA, MLAĐE RADIĆA, ZORANA ŽIGIĆA I DRAGOLJUBA PRCAĆA, *PRESUDA*, 2. novembar 2001, paragrafi 98-100, 102-104, 107-108, 114, 119, 121, 171, 181, 197, 229, 320, 415, 472, 504, 549, 557, 559, 560, 574, 576, 740, 752, 755, 758, 761, 762, 764, 772, 777; **ICTY**, Predmet br. IT-94-1-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM, TUŽILAC PROTIV DUŠKA TADIĆA, *MISLJENJE I PRESUDA*, 7. maj 1997, paragrafi 9, 151, 165, 175, 206, 452 i 470; **ICTY**, Predmet br. IT-98-33-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM, TUŽILAC PROTIV RADISLAVA KRSTIĆA, *PRESUDA*, 2. august 2001, paragrafi 45-46, 150, 509, 513, 517 i 616-617; **ICTY**, Predmet br. IT-02-54-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM III, TUŽILAC PROTIV SLOBODANA MILOŠEVIĆA, *DRUGI PRETPRETRESNI PODNESAK TUŽILAŠTVA (OPTUŽNICE U VEZI SA HRVATSKOM I BOSNOM I HERCEGOVINOM)*, 31. maj 2002, paragrafi 619, 626, 636, 641, 656-657, 666, 668, 671, 731, 740, 743, 816-817, 830, 842, 859-860, 895, 911 i 926; **ICTY**, Predmet br. IT-98-32/1-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM III, TUŽILAC PROTIV MILANA LUKIĆA I SREDOJA LUKIĆA, *PRESUDA*, 20. juli 2009, paragrafi 51, 65, 185, 186, 280, 289, 357, 555, 595, 596, 631, 678, 681, 695, 696, 701, 721, 727, 747, 755, 847, 886, 890 i 892; **ICTY**, Predmet br. IT-98-32-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM, TUŽILAC PROTIV MITRA VASILJEVIĆA, *PRESUDA*, 29. novembar 2002, paragrafi 54, 58, 72 i 122; **ICTY**, Predmet br. IT-96-23-T i IT-96-23/1-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM, TUŽILAC PROTIV DRAGOLJUBA KUNARCA, RADOMIRA KOVAČA I ZORANA VUKOVIĆA, *PRESUDA*, 22. februar 2001, paragrafi 2, 4-11, 21-25, 28, 30, 35-37, 39-42, 50, 56-57, 58, 61, 63-65, 67-68, 73, 75, 78, 80-81, 84, 132, 161-162, 163, 166, 168, 170, 172, 174, 178, 182, 185, 190, 193, 195, 206, 209, 210, 212, 214, 218, 221, 223, 225, 230, 236, 238-248, 260, 262, 264, 267, 269, 274, 288, 290, 292, 294, 297, 299, 300, 302, 308, 310, 315, 317-318, 320, 322-323, 328, 330, 335, 339, 342, 346, 365, 371, 374, 383, 574, 577, 583-584, 587-589, 591, 625, 632, 633, 636, 637, 641, 643, 647, 654, 656-657, 664, 672, 675, 678, 681, 684, 689, 699, 702, 704, 705-706, 711, 715, 717-718, 720-721, 724, 728, 734-735, 741-742, 744-745, 749, 753-754, 757, 761, 764, 777, 782, 785, 791, 795-796, 812, 814-815, 817, 819, 822, 848, 862, 866, 869, 872, 874, 878, 879, 885, 888; **ICTY**, Predmet br. IT-95-9-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM II, TUŽILAC PROTIV BLAGOJA SIMIĆA, MIROSLAVA TADIĆA I SIME ZARIĆA. *PRESUDA*, 17. oktobar 2003, paragrafi 533-605, 619, 626-653, 661-685, 690-711, 719, 770-777, 979, 991 i 996; **ICTY**, Predmet br. IT-95-10/1-5, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM I, TUŽILAC PROTIV RANKA ČEŠIĆA, *PRESUDA*, 11. mart 2004, paragraf 13; **ICTY**, Predmet br. IT-00-39-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM I, TUŽILAC PROTIV MOMČILA KRAJIŠNIKA, *PRESUDA*, 27. septembar 2006, paragrafi 306, 309, 327, 333, 461, 463, 490, 493, 545, 547, 550, 600, 606, 637-640, 665, 667, 679, 685, 696, 701 i 800; **ICTY**, Predmet br. IT-96-23/2-S, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM I, TUŽILAC PROTIV DRAGANA ZELE-

---

NOVIĆA, *PRESUDA O KAZNI*, 4. april 2007, paragrafi 17-28, 36-48 i 66-70; **Sud Bosne i Hercegovine**, Broj: S1 1 K 004659 11 Kri, PREDMET TUŽILAŠTVA BOSNE I HERCEGOVINE PROTIV VESELINA VLAHOVIĆA "BATKA", *PRESUDA*, 29. mart 2013, paragrafi 4, 6, 10, 23, 27, 29-30, 40, 55, 57-58, 196-212, 227, 229, 235, 276-279, 291-298, 315-318, 459-465, 474, 518-521, 558, 679-681, 685-689, 842-843, 849, 857-879, 881-882, 885-889 i 893-894; **Sud Bosne i Hercegovine**, Broj: S1 1 K0046 48 11 Kri (X-KR-05/111), PREDMET TUŽILAŠTVA BOSNE I HERCEGOVINE PROTIV OPTUŽENOG S. B., *PRESUDA*, 9. novembar 2011, str. 4-5 i paragrafi 201-210; **Sud Bosne i Hercegovine**, Broj: X-KR-05/122, Sarajevo, 4. februar 2010, *PRESUDA*; **Sud Bosne i Hercegovine**, Broj: X-KR/06/217, 16. april 2007, *PRESUDA*; **Sud Bosne i Hercegovine**, Broj: X-KRŽ-06/217, 31. august 2007, *PRESUDA*; **Sud Bosne i Hercegovine**, Broj: X-KR/05/49, *PRESUDA*, NEDO SAMARDŽIĆ, Sarajevo, 7. april 2006, str. 2-30; **Sud Bosne i Hercegovine**, Broj: X-KR/05/70, *PRESUDA*, RADOVAN STANKOVIĆ, Sarajevo, 14. novembar 2006, str. 1-45; **Sud Bosne i Hercegovine**, Broj: X-KR/05/161, *PRESUDA*, GOJKO JANKOVIĆ, Sarajevo, 16. februar 2007, str. 1-75; R. Gutman, **SVJEDOK GENOCIDA**, Vijeće Kongresa bosansko-muslimanskih intelektualaca, Udruženje Muslimana za antigenocidne aktivnosti "MAG", Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, Sarajevo, 1995, str. 87, 108-110, 112-114, 118-129, 188-192, 200-207, 209-210 i 227-228; W. Tochman, **KAO DA JEDEŠ KAMEN**, Magistrat, Sarajevo, 2004, str. 86-98; M. Omerdić, **PRILOZI IZUČAVANJU GENOCIDA NAD BOŠNJACIMA (1992-1995)**, Islamska zajednica u Bosni i Hercegovini-El-Kalem, Sarajevo, 1999, str. 393-422; E. Muračević, **UBIJENE I NESTALE ŽRTVE ZLOČINA U VOGOŠĆI 1992.-1995**, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu i Udruženje građana "Porodice nestalih općine Vogošća", Sarajevo, 2001, str. 30; M. A. Sells, **IZNEVJERENI MOST : RELIGIJA I GENOCID U BOSNI**, ITD "Sedam", Sarajevo, 2002, str. 38-40, 173 i 270-271; .: **GRIJEH ŠUTNJE - RIZIK GOVORA**, Zbornik radova Međunarodne konferencije, održane u Sarajevu 10. i 11. marta 1999, pod nazivom "Kršenje ljudskih prava žena u BiH tokom rata '92-'95", Komisija za prikupljanje činjenica o ratnim zločinima u Bosni i Hercegovini, Sarajevo, 2000, str. 25-26, 36, 68-71, 135-137 i 235-292; J. Cigelj, **APARTMAN 102**, Agencija za komercijalne djelatnosti, Zagreb, 2002; .: **TORTURE U BOSNI I HERCEGOVINI ZA VRIJEME RATA 1992-1995**, Savez logoraša Bosne i Hercegovine - Centar za istraživanje i dokumentaciju - Sarajevo, 2003, str. 34, 62, 70, 77, 100-103, 106-109, 150, 152, 166, 168, 172, 198 i 202; .: **Međunarodni sud pravde**, *PRESUDA*, SPOR KOJI SE ODNOSI NA PRIMJENU KONVENCIJE O SPREČAVANJU I KAŽNJAVANJU ZLOČINA GENOCIDA - BOSNA I HERCEGOVINA PROTIV SRBIJE I CRNE GORE (u daljem tekstu: .: **Međunarodni sud pravde**, *PRESUDA* - BOSNA I HERCEGOVINA ...), paragrafi 301-302; M. Mujkić, **BRČKO, SEDAM KRUGOVA PAKLA : ŽRTVE O ZLOČINIMA**, Autor, Brčko, 2009, str. 85-190; A. Kliko, **PRILOG PROUČAVANJA STRADANJA BOŠNJAKA I HRVATA PRIJEDORA 1992**, RADOVI, knjiga XVII/3, Filozofski fakultet u Sarajevu, Sarajevo, 2014, str. 351-352; E. Bećirević, **NA DRINI GENOCID : ISTRAŽIVANJE ORGANIZIRANOG ZLOČINA U ISTOČNOJ BOSNI**, Buybook, Sarajevo, 2009, str. 178, 183-187, 190-194 i 202; M. Begić, **GENOCID U PRIJEDORU - SVJEDOČENJA**, Hrvatski memorijalno - dokumentacijski centar

Zločini masovnog i sistematskog kolektivnog silovanja i seksualnog nasilja rezultat su srpske genocidne ideologije i politike, pri čemu **“način skrnavljenja, zanos u zločinu kome nije moguće odoljeti pred staricom od 102 godine ili pred stomakom trudne žene”**, nisu do sada na taj i takav način i u toj mjeri praktikovani kao za vrijeme agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu i genocidu nad Bošnjacima, u kontekstu **“nevjerovatne slobode ubijanja”**. Silovanja su **“ponavljana i bila su sistematska, završavaju se ubistvom žrtve ili, ponekad, oslobađanjem u poodmaklom stepenu trudnoće”**.²

Masovna i sistematska silovanja i seksualno nasilje u srpskim koncentracijskim logorima i drugim mjestima zatočenja predstavljaju **“samo jedan od aspekata šire kampanje. Seksualno zlostavljanje su počinili**

Domovinskog rata, Zagreb - Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Zagreb - Sarajevo, 2015, str. 21, 43-44, 85, 87, 92, 129-131, 148, 240-241, 251, 256, 286, 301, 309, 313, 315, 317-318, 322-323, 372-374, 419, 444-445 i dr.; AIIZ, inv. br. 2-4872 i 2-4873, *Hronologija zločina na području općine Kotor Varoš*.

² .: **UJEDINJENE NACIJE, VIJEĆE SIGURNOSTI, KONAČNI IZVJEŠTAJ KOMISIJE EKSPERATA ...**, paragrafi 457 i 459; .: **VRIJEME BEŠČAŠĆA ...**, str. 299; N V. Nahoum-Grappe, nav. dj., str. 408 i 410. **“Mnoge žene i djevojke su”**, tvrdi Patricia Viseur-Sellers, **“silovane ili bile subjekti drugih formi seksualnog nasilja unutar i izvan mjesta u kojima su bile zatočene od strane srpskih vojnika i policije ili njihovih agenata, uz pristanak i saglasnost zatvorskih zvaničnika”** (P. Viseur-Sellers, **RAZVIJANJE PRAVNE PRAKSE U GONJENJU ZLOČINA SEKSUALNOG NASILJA**, .: **GRIJEH ŠUTNJE - RIZIK GOVORA ...**, str. 25).

Očigledno je postojala **“opšta politika sistematskog silovanja i seksualnog zlostavljanja”**, **“u okviru koje su silovanje i seksualno zlostavljanje korišteni kao sredstvo etničkog čišćenja”** (.: **UJEDINJENE NACIJE, VIJEĆE SIGURNOSTI, KONAČAN IZVJEŠTAJ KOMISIJE EKSPERATA ...**, paragrafi 459 i 461), odnosno genocida, pri čemu su ti zločini **“sastavni dio opšteg obrasca”**, po kome su vršeni (Isto, paragrafi 457, 459 i 462). **“U faktore koje treba imati u vidu prilikom analiziranja mogućeg obrasca”**, po ocjeni Komisije eksperata Ujedinjenih nacija, na čelu sa prof. dr. Cherifom Bassiounijem, **“spadaju: sličnosti u postupcima na geografskim područjima koje se ne dodiruju, istovremeno kršenje drugih odredbi humanitarnog prava, istovremeno vojna dejstva, istovremeno raseljavanje civilnog stanovništva, zajednički elementi u djelima silovanja i seksualnog zlostavljanja, insistiranje na sramoćenju i ponižavanju, ne samo žrtava, nego i zajednica kojim one pripadaju, kao i vremenski okvir, u kome se vrše djela silovanja i seksualnog zlostavljanja”** (Isto, paragraf 462). Postojanje navedenih faktora očigledno pokazuje postojanje šire srpske politike masovnog i sistematskog silovanja i seksualnog zlostavljanja.

Broj muškaraca žrtava silovanja i seksualnog zlostavljanja nije moguće utvrditi. Preliminarni rezultati Svjetske zdravstvene organizacije i Evropske unije govore o broju od 5.000.³³⁵

Broj žrtava sistematskog silovanja i seksualnog zlostavljanja Bošnjakinja veoma je teško utvrditi - nemoguće je saznati tačan broj, kao i broj trudnoća koje su rezultat tih oblika zločina. Hiljade silovanih žena “žive rasute po čitavom svijetu” te **“njihova svjedočenja nikada nećemo dobiti”**.³³⁶ Pored toga, **“mnoge žene šute o nad njima počinjenom seksualnom nasilju”**.³³⁷ Riječ je o zločinu koji je **“po svojoj prirodi takav da njegova žrtva nije spremna da javnosti otkrije da je žrtva upravo jednog takvog djela, već najčešće nastoji da tu ličnu tragediju prikrije ili, u najboljem slučaju, otkrije samo najužem krugu lica, najčešće medicinskom osoblju, koje treba da joj pomogne u otklanjanju fizičkih i psihičkih djela. Takav pristup otkrivanju ovog krivičnog djela još je, nažalost, naglašeniji u našim sredinama u kojima je vjera u iskonsku čistotu iznad svih principa”**.³³⁸ Mnoge (silovane) žene iz više razloga (sramote, **“patrijarharne tradicije srama i časti”**, straha, **“velikog emocionalnog bola i stigme koje nosi silovanje”** i dr.) ne prijavljuju niti govore **“o svome iskustvu silovanja”**.³³⁹ Stoga je razm-

---

³³⁵ ∴ **Međunarodni sud pravde, PRESUDA - BOSNA I HERCEGOVINA**, paragrafi 355-361.

³³⁶ T. Mazowiecki, nav. dj., str. 151; M. Hauser, nav. dj., str. 400.

³³⁷ T. Mazowiecki, nav. dj., str. 149; M. Hauser, nav. dj., str. 402.

³³⁸ ∴ *BILTEN* ..., br. 3, mart 1993, str. 12. Žrtve masovnog i sistematskog silovanja i seksualnog zlostavljanja teško se, iz više razloga, odlučuju da prijave i objelodane ova teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava, odnosno zločine protiv čovječnosti i međunarodnog prava. Žrtve, pored ostalog, **“strahuju od odmazde nasilnika, i to strahuju i za sebe i za članove porodice”**; “žrtve osjećaju stid i nelagodu i strahuju da će ih njihova zajednica odbaciti”, **“od trenutka kad su zločini počinjeni proteklo je dosta vremena. U međuvremenu žrtve i svjedoci žive u više od 20 različitih zemalja. Zbog protoka vremena i zbog migracija i na međunarodnom nivou raste nespремnost da se slučajevi silovanja i seksualnog zlostavljanja prijave. Žrtve i svjedoci žele da žive svoj život, a ne da ponovo prolaze kroz sram i mučninu onog što su preživjele”**, itd. (∴ **UJEDINJENE NACIJE, VIJEĆE SIGURNOSTI, KONACNI IZVJEŠTAJ KOMISIJE EKSPERATA** ..., paragraf 442).

³³⁹ T. Mazowiecki, nav. dj., str. 149; W. Tochman, nav. dj., str. 91; M. A. Sells, nav. dj., str. 39; E. Bećirević, nav. dj., str. 194. Mnoge silovane žene “šute, osramoćene su. Svoju sramotu kriju, čak i pred muževima” (W. Tochman, nav. dj., str. 91).

jere sistematskog silovanja i seksualnog zlostavljanja veoma teško utvrditi. Taj broj se kreće u rasponu od “**oko 20.000 silovanih žena**”, pa do **oko 50.000**.³⁴⁰ Međutim, na osnovu raspoloživih izvora saznanja i pribavljenih

---

U “tradicionalnim mediteranskim društvima žene koje su bile silovane često nisu u stanju da nađu muža i zasnuju porodicu. Patrijarhalna tradicija srama i časti čini teškim – i u nekim slučajevima nemogućim – da silovane žene budu prihvaćene kao žene i majke” (M. A. Sells, nav. dj., str. 39). Stoga su, tvrdi Michael A. Sells, “organizirana silovanja namijenjena uništavanju potencijale žena kao majki” (Isto).

³⁴⁰ Istraživačka misija Evropske zajednice, *Zaključci Misije od 18. do 24. decembra 1992, u: .: SILOVANJE, STRATEGIJA ETNIČKOG ČIŠĆENJA: OD IZVJEŠTAJA GRUPE ŽENA TREŠNJEVKA DO MISIJE EVROPSKE ZAJEDNICE*, Feministički projekti, br. 2, Zagreb, april 1993; G. Halsell, nav. dj., str. 8-9; S. Vranić **RUŠENJE ZIDOVA ŠUTNJE - GLASOVI SILOVANE BOSNE**, Zagreb, 1996; E. Richer-Lyonette, **FRAUEN ALS ZEUGINNEN DES INTERNATIONALEN KRIEGSVERBRECHERTRIBUNALS**, *Dialog*, Bd 32, Heft 1-2/ 1997; S. Subašić - F. Gardel, **VIOL, UNE ARMÉE DE GUERRE**, ARTE TV Francuska/Njemačka, 12. februar 2002; A. Stiglmeier, nav. dj., str. 116; V. Nahoum Grappe, nav. dj., str. 405; R. Gutman, nav. dj., str. 108; T. Mazowiecki, nav. dj., str. 107-108 i 146-158; M. Bisić - S. Kreho, nav. dj., str. 136; M. Novak, nav. dj., .: **MOLILA SAM IH DA ME UBIJU ...**, str. 413-414; Isti, nav. dj., .: **GRIJEH ŠUTNJE - RIZIK GOVORA ...**, str. 70-71; T. Zülch, nav. dj., str. 46; M. Mujkić, nav. dj., str. 146-150.

Ženski terapijski centar “Medica” (jedan od najpoznatijih centara za tretman žrtava silovanja i seksualnog zlostavljanja u Bosni i Hercegovini, pored sličnih centara u Hrvatskoj i Njemačkoj) do ljeta 1995. ambulantno je ginekološki obradio preko 25.000 žena, ambulantno psihološki preko 500 žena i “gotovo 500 stacionirano psihološki zbrinuli. Najmlađa osoba je bila jedna osmogodišnja djevojčica, a najstarija jedna sedamdesetogodišnja starica” (M. Hauser, nav. dj., str. 395). “Medica” je u periodu 1993-1997. samo u Zenici liječila 28.000 žena (E. Fischer, **AM ANFANG WAR DIE WUT-MONIKA HAUSER UND MEDICA MONDIALE EIN FRAUENPROJEKT IM KRIEG**, Köln, 1997, str. 11; M. Novak, nav. dj., .: **GRIJEH ŠUTNJE - RIZIK GOVORA ...**, str. 71).

Većina žena koje su u “Medici” pregledane i obrađene “pokazala je psihosomatske simptome kao: - gastritis, teške glavobolje, neprestane bolove u truhu, žiganje srca, teškoće u disanju do napada gušenja i grčeva, pojava uzetosti i kožna oboljenja. Psihički simptomi su, prije svega: - depresija, apatije, problemi koncentracije, nesanicu, noćne more, veliko nepovjerenje prema svima, osjećanje srama i krivice, gubitak osjećanja, stanja neprekidne napetosti i panike, nekontrolisana samoodbrana, mržnja prema sebi, težnja ka samoubistvu” (M. Hauser, nav. dj., str. 399).

Sve navedene žene “imale su višestruka traumatizirajuća iskustva nasilja - one su fizički i psihički povrijeđene...” (Isto).

“Pitanje broja silovanih žena bio je”, tvrdi dr. Veronique Nahoum-Grappe, “argument za čitav jedan sloj javnog mnjenja koje je odbijalo da povjeruje u tako nevjerovatne postupke, neshvatljive, pa, prema tome, i nemoguće. Ali činjenice su tu, neoborive, red veličina je od više desetina hiljada i prema tome ne može se više

podataka dolazimo do istinitog saznanja da su zatočene žene, bez obzira na starosnu dob, silovane i seksualno zlostavljane. Prezentirani rezultati istraživanja i numerički iskazani podaci predstavljaju istinito djelimično saznanje i djelimični broj od ukupnog broja silovanih i seksualno zlostavljanih. Nažalost, cjelovita saznanja i potpuna istina o silovanju i seksualnom zlostavljanju Bošnjakinja u Republici Bosni i Hercegovini na kraju XX stoljeća nikada neće biti konačna.

“Silovanja žena, uključujući i maloljetnice, bila su masovna pojava.” “Većina silovanja je”, po ocjenama komisija Ujedinjenih nacija (*United Nations Commission of Expert Established Pursuant to Secu-*

---

govoriti o hipotezi nagonskih silovanja kao neizbježne ljage rata ili o silovanjima koja su plod ratne pobjede, neka vrsta ratnog plijena, masovnim i bijesnim silovanjima, ali bez programa i organizacije. Ovdje /sistematska silovanja Bošnjakinja u Republici Bosni i Hercegovini - prim. S. Č./ se radi o nečemu drugom za šta nema mo ključ razumijevanja. Izgleda da se radi o tri vrste situacija:

- u prvoj dolazi do velikog broja silovanja u momentu kada se vrši 'etničko čišćenje' /odnosno genocid - prim. S. Č./, kada paravojne formacije /riječ je o legalnim formacijama - prim. S. Č./ koje nisu uvijek bile i pijane, kao i oklopna vozila opkoljavaju sela; muškarci i dječaci od 16 do 60 su masakrirani ili odvođeni i u tom trenutku se vrše 'grozote' nad ostalim stanovništvom koje čine žene, djeca i starci. Već tada je očito da se krvnici ne skrivaju, tim uniformiranim dželatima kao da je stalo do toga da budu viđeni. Upravo priče o tim surovostima nagnale su veliki broj ljudi na bijeg što navodi na misao da je upravo to insistiranje na surovostima bilo smišljeno kako bi se područje što brže 'ispraznilo';

- drugu situaciju imamo u svjedočenju. Postojala su specijalizirana mjesta koja su služila kao logori za žene sa djecom u kojima se vršila (ili se u oktobru 1994. godine još vrše) silovanja i izgleda da su mnoge žrtve bile likvidirane ili puštane trudne;

- treća situacija koja zaokružuje triptih, bila je u područjima u kojima nije bilo rata, već je došlo do proglašenja 'samozvane republike srpske' i sprovođenja institucionaliziranog 'etničkog čišćenja', donekle kao na Kosovu od 1990. godine. Noćni teror sa mučenjima i silovanjima, ubistva zbog pljačke, sve učestalije zbog nepostojanja pravne zaštite, što sve, malo po malo, onemogućuje svaku profesionalnu djelatnost, a zatim čak i kretanje za sve nesrbe koji žive u tom paklu u kojemu se miješaju noćne grozote i birokratska šikaniranja. Silovanja i drugi zločini nisu kažnjeni i dešavaju se u atmosferi neprikrivene javne mržnje koja čini ideološki temelj situacije nekažnjivosti za počinjena djela.

U svakom slučaju karakteristične su riječi krvnika, kako navode žrtve, na primjer: 'gdje ti je sada Alija?' ili 'imaćeš četničko dijete'" (V. Nahoum-Grappe, nav. dj., str. 411).

“Po vojnoj naredbi silovani su”, tvrdi Susan Sontag, “deseci hiljada žena širom Bosne pod srpskom okupacijom” (S. Sontag, “TAMO” I “OVDJE”, .: SREBRENICA sjećanje za budućnost, Fondacija Heinrich Böll, Regionalni ured Sarajevo, Sarajevo, 2005, str. 151).

Security Council Resolution 780: Investigating Violations of International Humanitarian Law in the Former Yugoslavia (1992), annexed to the Letter dated from 27 May 1994 from the Secretary General to the President of the Security Council i *United Nations Commission on Human Rights*), “počinjena nad muslimanskim ženama u Bosni i Hercegovini od strane srpskih snaga.” (“Najmnogobrojnije žrtve seksualne torture su bosanski Muslimani, a najveći broj navedenih izvršilaca su bosanski Srbi”).³⁴¹ “Preko bosanske žene, ubijajući njenu dušu, Srbi su”, tvrdi prof. dr. Ruth Seifert, “očito htjeli da ubiju dušu bošnjačkog naroda. Svijet je to posmatrao nijemo, kao da ga to ne interesuje.”³⁴²

Cilj silovanja bio je “poniziti Muslimanke, povrijediti ih i uništiti njihovu ličnost, izazvati šok ... Te žene nisu bile silovane zato što je vojnike na to natjerao neki nagon. One su bile silovane zato što je to bio ratni cilj. .... Neko je izdao naredbu za silovanje djevojaka” - silovanja su “počinjena po naredbi visokih vlasti i pod njihovim nadzorom”.³⁴³

---

³⁴¹ ∴ UJEDINJENE NACIJE, VIJEĆE SIGURNOSTI, KONAČNI IZVJEŠTAJ KOMISIJE EKSPERATA ..., paragraf 446; T. Mazowiecki, nav. dj., str. 107-108 i 156; M. Hauser, nav. dj., str. 395; S. Popović, nav. dj., str. 43-44; S. Popović - A. Bravo-Mehmedbašić, nav. dj., str. 418. Dr Monika Hauser tvrdi da su “95% njih bile muslimanke” (M. Hauser, nav. dj., str. 395).

³⁴² R. Seifert, nav. dj., str. 443.

³⁴³ R. Gutman, nav. dj., str. 112-113; A. Stiglmeier, nav. dj., str. 115; ∴ UJEDINJENE NACIJE, VIJEĆE SIGURNOSTI, KONAČNI IZVJEŠTAJ KOMISIJE EKSPERATA ..., paragrafi 454-a, 457 i 458; M. Bisić - S. Kreho, nav. dj., str. 20, 41, 44, 83 i 96; T. Mazowiecki, nav. dj., str. 151; ICTY, Predmet br. IT-96-23-T i IT-96-23/1-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM, TUŽILAC PROTIV DRAGOLJUBA KUNARCA, RADOMIRA KOVAČA I ZORANA VUKOVIĆA, PRESUDA, 22. februar 2001, paragrafi 39 i 585; Sud Bosne i Hercegovine, Broj: X-KR-05/122, Sarajevo, 4. februar 2010, PRESUDA, str. 9 i 81; E. Bećirević, nav. dj., str. 187 i 192-193. Riječ je, kako to s pravom tvrdi dr. Monika Hauser, o metodici “planskog uništenja i protjerivanja Bošnjaka” (“Ukućani kulturne i intelektualne muslimanske elite često su odmah pobijeni, ljudi su bili odvedeni u logor ili na prisilni rad. Žene i djeca su isto tako odvođene u logore ili zadržavane u takozvanom kućnom pritvoru. Uvijek je bilo novih ubistava, groznih maltretiranja i silovanja pred žrtvinim selom ili pred članovima porodice. Neke ljude i neke žene bi na najbestijalniji način mučili i ubili, tako da su oni koji su to morali gledati, viđeno u svojoj duši zauvijek duboko zakopali. Pošto se to redovno događalo otvoreno ili samo površno prikriiveno, izlazi da se tu radilo o metodici planskog uništenja i protjerivanja Bošnjaka”) - M. Hauser, nav. dj., str. 400.

Zločinci su izjavljivali da imaju “naređenje da siluju djevojke”.³⁴⁴ “Svi oblici silovanja su”, “bez obzira da li je cilj ovih barbarskih akata bio prisilna trudnoća, teroriziranje i ponižavanje žrtava, njihovih familija i cijele bošnjačke zajednice (kojoj je na taj način demonstrirano da njeni muški članovi nisu u stanju zaštititi ženske članove)”, tvrdi prof. dr. Manfred Novak, “pratili isti cilj: uništenje muslimanske kulture i stvaranje etnički čistih srpskih prostora. Organizatori silovanja su prisiljavali ostale da siluju /“Počinioci su i sami bili primoravani na silovanje”/, jer je silovanje po prvi put u historiji bilo bitan element političke i vojne strategije ‘etničkog čišćenja’, što, ustvari, nije ništa drugo do zamjena /eufemizam/ za genocid. Sve studije pokazuju da silovanje nije agresivna manifestacija seksualnosti, nego seksualna manifestacija agresije. U slučaju BiH to je najgru-

---

“One žene, koje su preživjele koncentracione logore, logore za silovanja, prisilne bordele, preživjele su”, po ocjeni dr. Monike Hauser, “situaciju holokausta” (Isto, str. 400).

“Glavni cilj sistematičnog masovnog silovanja u Bosni bio je ratna strategija da se ubrza protjerivanje nesrpskih nacionalnih grupa iz pojedinih područja, kao instrument etničkog čišćenja /odnosno genocida - prim. S. Č./ u tom području, kao strategija prihvaćena od bosanskih Srba i srpskih političara” (S. Popović - A. Bravo-Mehmedbašić, nav. dj., str. 418).

Agresor je silovanje, polazeći od ocjene da je “odlično poznao mentalitet bosanske muslimanske žene i moralne vrijednosti porodice”, s kojim saznanjem je “unaprijed i računao“, unaprijed zamislio “kao jedan od instrumenata pokušaja poniženja i degradacija cijele jedne nacije, odnosno uništenja njenog biološkog reprodukcijonog potencijala u za to prirodno vrijeme adolescencije.

Kako inače tumačiti odvratno nasilje” vršeno “nad petnaestogodišnjim, pa čak i mlađim djevojčicama”, koje su zadržavane “u zatočeništvu do trenutka porođaja. Zato, kada je već svakome jasna nakana agresora, niko neće, niti može, na ovako smišljene surovosti i počinjene zločine silovanja žena, djevojaka i djevojčica gledati drugačije nego kao na izraz jednog barbarskog odnosa i niskog civilizacijskog dometa” (∴ *BILTEN* ..., br. 3, mart 1993, str. 12).

³⁴⁴ R. Gutman, nav. dj., str. 112-113; M. Bisić – S. Kreho, nav. dj., str. 44; ∴ *UJEDINJENE NACIJE, VIJEĆE SIGURNOSTI, KONAČNI IZVJEŠTAJ KOMISIJE EKSPERATA* ..., paragrafi 453, 454-e i 462-463; ∴ *MOLILA SAM IH DA ME UBIJU* ..., str. 305; ICTY, Predmet br. IT-96-23-T i IT-96-23/1-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM, TUŽILAC PROTIV DRAGOLJUBA KUNARCA, RADOMIRA KOVAČA I ZORANA VUKOVIĆA, *PRESUDA*, 22. februar 2001, paragraf 39 I 583; E. Bećirević, nav. dj., str. 193; M. Begić, nav. dj., str. 733.

blji oblik agresije zvan genocid”.³⁴⁵ To potvrđuju i istraživanja prof. dr. Catherine MacKinnon, prof. dr. Michaela A. Sellsa i prof. dr. Edine Bećirević. Catherine MacKinnon, kao i istraživači Manfred Novak i Ruth Seifert, tvrdi da je riječ o zločinu silovanja, koje se **“izvodi s ciljem da se podijeli zajednica, raspadne društvo, uništi narod. To je genocidno silovanje”**.³⁴⁶ Michael A. Sells, također, tvrdi da je **“organizovano silovanje bosanskih žena bilo genocidno – smišljen napad na žene ...”**.³⁴⁷ Edina Bećirević, na primjeru masovnog i sistematskog silovanja Bošnjakinja u koncentracionim logorima na području Foče, izvodi zaključak **“da je silovanje bilo dio sistematskih genocidnih zločina, koji su počinjeni s ciljem uništenja bošnjačkog naroda”**.³⁴⁸

Masovno i sistematsko silovanje Bošnjakinja, izvršeno **“u kompleksnoj i dobro osmišljenoj genocidnoj kampanji, s ciljem da Bošnjacima kao narodu unište temeljne vrijednosti”**, sastavni je dio, tvrdi prof. dr. Edina Bećirević, **“državnog projekta genocida nad Bošnjacima, koji nije mogao biti proveden bez učešća ili prešutnog prihvatanja većine pripadnika srpskog naroda”**.³⁴⁹

Dehumanizacija, oduzimanje identiteta, svođenje žrtve na broj u redu za silovanje sprovedeni su kao **strategija genocida**.³⁵⁰

---

³⁴⁵ M. Novak, nav. dj., .: **MOLILA SAM IH DA ME UBIJU ...**, str. 415; **Isti**, nav. dj., .: **GRIJEH ŠUTNJE - RIZIK GOVORA ...**, str. 68 i 71; R. Gutman, nav. dj., str. 19, 71 i 112-120; T. Zülch, nav. dj., str. 46; S. Popović - A. Bravo-Mehmedbašić, nav. dj., str. 418; S. Popović, nav. dj., str. 82-83. Tadeusz Mazowiecki tvrdi kako je “silovanje korišteno kao jedna od metoda teroriziranja ljudi u selima i načina da se etničke skupine otjeraju” (T. Mazowiecki, nav. dj., str. 154).

³⁴⁶ K. A. MacKinnon, **RAPE, GENOCIDE AND WOMAN’S HUMAN RIGHTS**, *Harvard Women’s Lav Journal* 17, 1994, str. 8-9; E. Bećirević, nav. dj., str. 192. **“To je silovanje do smrti, kao dio masakra, silovanje da se ubije i da se žrtva natjera da poželi da je mrtva. To silovanje je instrument nasilnog protjerivanja, s ciljem da žrtve natjeraju da napuste svoje domove i da nikad ne požele da se vrate. To silovanje se izvodi da bi se vidjelo i da bi se o njemu čulo: silovanje je spektakl ...”** (Isto).

³⁴⁷ M. A. Sells, nav. dj., str. 39.

³⁴⁸ E. Bećirević, nav. dj., str. 184-194.

³⁴⁹ Isto, str. 186 i 192-193.

³⁵⁰ G. Halsell, nav. dj., str. 8-9; S. Popović, nav. dj., str. 45. **“Silovanje je”, po ocjeni Pretresnog vijeća III ICTY-a u procesu protiv Slobodana Miloševića, “korišteno**

Silovanje Bošnjakinja od strane srpskih zločinaca postalo je vrsta pobjede protiv kolektivnog identiteta neprijatelja, pobjednička invazija njegovog prostora za reprodukciju, definisana u kulturi počinioća zločina kao teorija legitimne borbe.³⁵¹

---

kao metoda progona Muslimanki” (ICTY, Predmet br. IT-02-54-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM III, TUŽILAC PROTIV SLOBODANA MILOŠEVIĆA, DRUGI PRETPRETRESNI PODNESAK TUŽILAŠTVA (OPTUŽNICE U VEZI SA HRVATSKOM I BOSNOM I HERCEGOVINOM), 31. maj 2002, paragraf 636). “Što je veća bila zloupotrebjavana grupa, gora je bila dehumanizacija žrtava, koje su bile tretirane kao lutke bez duše i naposljetku ubijane” (S. Popović, nav. dj., str. 45).

Bošnjaci su u kontinuitetu “predmet dehumanizirajućeg diskursa o balkanskim narodima ...” (M. A. Sells, nav. dj., str. 163). Dehumanizacija Bošnjaka, žrtava genocida, vršena je, tvrdi Michael A. Sells, “na različite načine. Zatočenici su mjesecima držani u izuzetno tijesnim prostorijama, bez klozeta ili sanitarija. Žene su pričale o sramu što su ga osjećale, jer su bile primorane da nose odjeću umrljanu menstrualnom krvlju. Sedmice ishrane na rubu gladi, nedostatak vode i nepostojanje higijenskih uslova pretvarali su zatočenike u prljave, ispijene sjenke osoba koje su nekad bili. Gradovi koje srpska vojska nije zauzela bivali su blokirani. U njih je puštano vrlo malo konvoja, a neke sigurnosne zone, kao što su bile Srebrenica, Žepa ili Bihać, pretvorene su u prebivališta bijede – ono što je jedan od onih koji su radili s izbjeglicama nazvao koncentracionim logorima Ujedinjenih nacija” (Isto, str. 104).

“Nadijevanje dehumanizirajućih imena bilo je”, također, po ocjeni Michaela A. Sellsa, “značajno u motiviranju na genocid .... Bošnjaci su nazivani Turcima ....” (Isto).

³⁵¹ V. Nahoum-Grappe, nav. dj., str. 413-416. “Muslimanske žene su posebno bile na meti”, što, pored ostalog, potvrđuje praksa zločinaca Dragoljuba Kunarca, Radovana Kovača, Zorana Vukovića i drugih na području Foče. Dragoljub Kunarac je “nekoliko njih lično odveo svojim ljudima, a nekoliko je i sam silovao. Tokom jednog od tih silovanja, on je verbalnom i fizičkom agresijom izrazio svoje stanovište da su silovanja Muslimanki jedan od mnogih načina na koji Srbi mogu potvrditi svoju nadmoć i pobjedu nad Muslimanima.” Silujući zatočenicu FWS-183, Dragoljub Kunarac “joj je rekao da treba uživati u tome ‘da je jebe Srbin’. Nakon što su on i još jedan vojnik bili gotovi, Dragoljub Kunarac joj se smijao i dodao da će sada nositi srpsko dijete i da neće znati ko mu je otac. Pored toga, Dragoljub Kunarac je odvodio mnoge muslimanske djevojke iz raznih zatočeničkih centara, a neke od njih je u različitim vremenskim intervalima držao da bi ih on i njegovi vojnici silovali” (ICTY, Predmet br. IT-96-23-T i IT-96-23/1-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM, TUŽILAC PROTIV DRAGOLJUBA KUNARCA, RADOMIRA KOVAČA I ZORANA VUKOVIĆA, PRESUDA, 22. februar 2001, paragraf 583; ICTY, Predmet br. IT-00-39-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM I, TUŽILAC PROTIV MOMČILA KRAJIŠNIKA, PRESUDA, 27. septembar 2006, paragrafi 640 i 804).

Djevojke i žene “koje su birali Dragoljub Kunarac ili njegovi ljudi, sistematski su odvođene u bazu tih vojnika koja se nalazila u kući u ulici Osmana Đikića br.16. Tu su te žene i djevojke, za koje je Dragoljub Kunarac znao das u civili, silovali njegovi ljudi ili on lično” (ICTY, Predmet br. IT-96-23-T i IT-96-23/1-T, PRED PRE-

---

TRESNIM VIJEĆEM, TUŽILAC PROTIV DRAGOLJUBA KUNARCA, RADOMIRA KOVAČA I ZORANA VUKOVIĆA, *PRESUDA*, 22. februar 2001, paragraf 584).

Za zločinca generala Ratka Mladića su najsvetije “zemlja i žene, jer oni stvaraju život”, “dva ‘sveta’ bića koja donose život” (Isto, str. 405 i 415-416).

Polazeći od ocjene da “na drugom kraju srpske muževne i osvetničke vertikale postoje te pojave koje nose život”, dr. Veronique Nahoum-Grappe tvrdi da ta “rečenica, karakteristična za čitavu književnu srpsku tradiciju koja se iskazuje u romanina Dobrice Ćosića, između ostalih, pokazuje implicitno, ali efikasno pretpostavljanje prirode, plodnosti, tišine, ‘prave zdrave vrijednosti’ modernom gradskom i intelektualnom svijetu i drugim perverzijama. Ova rečenica nam omogućuje da odredimo čitav sustav vizija oko ta tri pojma - žena, zemlja, život - da bi taj isti sistem u drugim okolnostima bio potpuno prikriven ili izokrenut.

Plodnosna nabubrenost žita i ženskog trbuha, plodno osjemenjavanje tokom sjetve i tokom fizičke ljubavi koju vodi muškarac, zima kao starost i sterilnost što je zločin protiv svetinje, svi ti pojmovi se nameću nakon prvog pojma sa izvjesnom logičnom jasnoćom. Ideja plodnosti se povezuje sa zemljom i ženama koje se smatraju kao osnova života preko djece i preko plodova zemlje. Ova rečenica uzeta u negativnom smislu predstavlja njenu suprotnost ‘sve ono što nije sveto’. Za tog generala koji sa Pala i sa brda oko Sarajeva daje naređenja da se puca na žene i djecu, za generala koji u Bosni uništava džamije, biblioteke, ‘nesrpska’ sela, koji je zamislio i režirao sistematska silovanja, samo su semiološki skupovi. Izbor ‘prirodne’ plodnosti, plodnosti biljaka i seksualne reprodukcije kao vrijednosti u 1994. godini predstavlja zapravo poruku u kojoj su pomiješane dvosmislene informacije o tome šta je odabrano kao osnovno, sveto i šta je to čemu se odbija poštovanje, a to je cijela jedna vizija modernog, zapadnjačkog, individualističkog društva koje ima nisku stopu nataliteta, u kome nema mnogo mjesta za poeziju zemlje ili oplodnenog ‘ženskog trbuha’.

Mladićeva izjava o identitetu ne mora se naravno uzeti doslovno i smatrati kao njegovo duboko uvjerenje, već više kao znak raspoznavanja među Srbima, kao oznaka čitave posebne ideološke grupacije, znak zajedničkog uvjerenja u kome se iskazuje vlastiti svijet vrijednosti zasnovan na ženskom biću kao prirodi. To nameće osudu ‘neprirodne žene’, one koja ne rađa ili rađa malo djece i istovremeno valorizuje ženu u sjenci muškarca tvorca. Kult plodnosti je zapravo način postavljanja u superioran položaj muškarca koji obrađuje zemlju i sadi sjeme. Muškarac stoji uspravno u implicitnom imaginarnom svijetu muževnosti i tako se automatski postavlja na stranu kulture i politike, pokretljivosti i akcije. Jednostavan slijed tih asocijacija ističe veliku asimetriju između muškog i ženskog. Semantički oblici koji se koriste za taj trougao zemlja/žena/plodnost pretpostavljaju logično suprotstavljanje aktivnosti i pasivnosti, vertikalnosti i horizontalnosti, inicijative i prijemljivosti, itd., gdje muško ima prirodno dominantan položaj, ili bolje rečeno, ima ga zbog ‘prirodne’ logike tih asocijacija.

Ovaj credo srpskog generala je istovremeno jedna vrsta dvostrukog programa. S jedne strane, ono što je najsvetije za njega to je upravo ono što treba okaljati i uništiti kod neprijatelja. Izjava ukazuje na cilj najgoreg napada na neprijatelja, a to je napad na žensku plodnost iz čega se uočava tačna definicija silovanja karak-

Osvajačka, agresorska politika zauzimanja tuđih teritorija i iskorjenjavanja svega što je pripadalo drugom i drugačijem, što je, pored ostalog, uključivalo silovanja i druge oblike seksualnog nasilja, direktno je vezano za ovu navedenu definiciju kolektivnog identiteta neprijatelja, što je karakteristično za srpski genocidni projekt.

Polazeći od namjere, ciljeva, bitnih odredbi i značajnih obilježja, razmjera, intenziteta, obima i posljedica silovanja i seksualnog zlostavljanja, politika i praksa silovanja i seksualnih zlostavljanja Bošnjakinja, koje je (iz)vršio srpski agresor u Republici Bosni i Hercegovini, samo **“zato što su Muslimanke”**, čime je **“kolektivno silovanje bilo sastavni dio politike genocida”**,³⁵² osnovano se kvalifikuju zločinom

---

terističnih za ovaj rat. S druge strane, čak i ono što i nije naznačeno kao najsvetije, što je smatrano ništavnim, pa i štetnim, mora biti uništeno bez razmišljanja. Druga karakteristika ovog rata je nepoštivanje umjetničkog djela, historijskih spomenika, vjerskih i kulturnih zborišta, pa kad su u pitanju kultura i gradovi za jednog generala Mladića koji sve pali ništa ne predstavlja grijeh.

Prilikom silovanja 'genocid' je doslovno shvaćen, u literarnom smislu riječi 'gen'. Ta doslovnost je jedan od konaca koji treba rasplesti iz klupka plodnosti. Ako se napad na identitet putem silovanja svrstava u politički sistem naređenja, on se pri tome naslanja na sistem vjerovanja koje nekim vizijama pridaje smisao i interes. Politički programi dobijaju smisao u sveukupnosti kulturnog okruženja koje se ne ograničava samo na političko polje, koje modelira govore i odluke vladajućeg režima, koje određuje snove i nostalgije nametnute upravo tom politikom ...” (Isto, str. 415-416).

³⁵² ICTY, Predmet br. IT-94-1, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM, TUŽILAC PROTIV DUŠKA TADIĆA, *MIŠLJENJE I PRESUDA*, 7. maj 1997, paragraf 470; ICTY, Predmet br. IT-96-23-T i IT-96-23/1-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM, TUŽILAC PROTIV DRAGOLJUBA KUNARCA, RADOMIRA KOVAČA I ZORANA VUKOVIĆA, *PRESUDA*, 22. februar 2001, paragrafi 322, 583 i 592; ICTY, Predmet br. IT-02-54-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM III, TUŽILAC PROTIV SLOBODANA MILOŠEVIĆA, *DRUGI PRETPRETRESNI PODNESAK TUŽILAŠTVA (OPTUŽNICE U VEZI SA HRVATSKOM I BOSNOM I HERCEGOVINOM)*, 31. maj 2002, paragraf 636; ICTY, Predmet br. IT-99-36-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM II, TUŽILAC PROTIV RADOSLAVA BRĐANINA, *PRESUDA*, 1. septembar 2004, paragraf 518; N. Hodo, nav. dj., str. 135; *Sud Bosne i Hercegovine*, Broj: X-KR-05/161, *PRESUDA*, GOJKO JANKOVIĆ, Sarajevo, 16. februar 2007, str. 57. Zločinci Dragoljub Kunarac, Radomir Kovač i Zoran Vuković silovali su i seksualno zlostavljali **“muslimanske djevojke i žene, i nikog drugog do muslimanske djevojke i žene, zato što su bile Muslimanke”**. Oni su, dakle, u potpunosti prihvatili srpsku agresiju protiv muslimanskih civila koja se zasniva na nacionalnoj pripadnosti i jasno je da su sva njihova krivična djela bila dio napada na muslimansko civilno stanovništvo, što je za posledicu imalo perpetuiranje tog napada” (ICTY, Predmet br. IT-96-23-T i IT-96-23/1-T, PRED PRETRESNIM

genocida, odnosno genocidnim djelom.³⁵³ Za vrijeme tih zločina evi-

---

VIJEĆEM, TUŽILAC PROTIV DRAGOLJUBA KUNARCA, RADOMIRA KOVAČA I ZORANA VUKOVIĆA, *PRESUDA*, 22. februar 2001, paragraf 592).

Zločini masovnog i sistematskog silovanja i seksualnog zlostavljanja izvršeni su “**svjesno i sa zabranjenom namjerom, tj. diskriminacijom**” na osnovu nacionalne (bošnjačke) pripadnosti žrtava, odnosno samo zato što su žrtve Muslimanke-Bošnjakinje, pripadnice nacionalne, etničke i vjerske grupe kao takve (ICTY, Predmet br. IT-99-36-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM II, TUŽILAC PROTIV RADOŠLAVA BRĐANINA, *PRESUDA* 1. septembar 2004, paragraf 518; ICTY, Predmet br. IT-96-23-T i IT-96-23/1-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM, TUŽILAC PROTIV DRAGOLJUBA KUNARCA, RADOMIRA KOVAČA I ZORANA VUKOVIĆA, *PRESUDA*, 22. februar 2001, paragraf 592; **Sud Bosne i Hercegovine**, Broj: X-KR-05/161, *PRESUDA*, GOJKO JANKOVIĆ, Sarajevo, 16. februar 2007, str. 57.

³⁵³ Međunarodni sud za Ruandu (ICTR) zaključio je “**da je praksa selektivnog silovanja i seksualnog zlostavljanja protiv žena naroda Tutsi predstavljala genocid**” (ICTY, Predmet br. IT-02-54-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM III, TUŽILAC PROTIV SLOBODANA MILOŠEVIĆA, *DRUGI PRETPRETRESNI PODNESAK TUŽILASTVA* (OPTUŽNICE U VEZI SA HRVATSKOM I BOSNOM I HERCEGOVINOM), 31. maj 2002, paragraf 1092; ICTR, Prvostepena presuda u predmetu *Akayesu*, paragraf 731). Međutim, ICTY (ICTY, Predmet br. IT-02-65/1-S, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM, TUŽILAC PROTIV PREDRAGA BANOVIĆA, *PRESUDA*, 28. oktobar 2003; ICTY, Predmet br. IT-99-36-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM II, TUŽILAC PROTIV RADOŠLAVA BRĐANINA, *PRESUDA*, 1. septembar 2004; ICTY, Predmet br. IT-95-10/1-5, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM I, TUŽILAC PROTIV RANKA ČEŠIĆA, *PRESUDA*, 11. mart 2004; ICTY, (Predmet br. IT-00-39-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM I, TUŽILAC PROTIV MOMČILA KRAJIŠNIKA, *PRESUDA*, 27. septembar 2006; ICTY, Predmet br. IT-98-33-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM, TUŽILAC PROTIV RADISLAVA KRSTIĆA, *PRESUDA*, 2. august 2001; ICTY, Predmet br. IT-96-23 i IT-96-23/1, TUŽILAC PROTIV DRAGOLJUBA KUNARCA, RADOMIRA KOVAČA i ZORANA VUKOVIĆA, PRETRESNO VIJEĆE II, *PRESUDA*, 22. februara 2001; ICTY, Predmet br. IT-98-30/1-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM, TUŽILAC PROTIV MIROSLAVA KVOČKE, MILOJICE KOSA, MLAĐE RADIĆA, ZORANA ŽIGIĆA i DRAGOLJUBA PRCAĆA, *PRESUDA*, 2. novembar 2001; ICTY, Predmet br. IT-94-2-S, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM II, TUŽILAC PROTIV DRAGANA NIKOLIĆA, *PRESUDA*, 18. decembar 2003; ICTY, Predmet br. IT-00-39&40/1-S, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM, TUŽILAC PROTIV BILJANE PLAVŠIĆ, *PRESUDA*, 27. februar 2003; ICTY, Predmet br. IT-95-8-S, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM, TUŽILAC PROTIV DUŠKA SIKIRICE, DAMIRA DOŠENA i DRAGANA KOLUNDŽIJE, *PRESUDA*, 13. novembar 2001; ICTY, Predmet br. IT-95-9/2-S, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM II, TUŽILAC PROTIV MILANA SIMIĆA, *PRESUDA*, 17. oktobar 2002; ICTY, Predmet br. IT-97-24-T, TUŽILAC PROTIV MILOMIRA STAKIĆA, PRETRESNO VIJEĆE II, *PRESUDA*, 31. juli 2003; ICTY, Predmet br. IT-94-1-T, TUŽILAC PROTIV DUŠKA TADIĆA, PRETRESNO VIJEĆE, *MISLJENJE I PRESUDA*, 7. maj 1997; ICTY, Predmet br. IT-95-9/1-S, TUŽILAC

dentna su oba elementa zločina genocida (*mens rea* i *actus reus*), definirana

---

PROTIV STEVANA TODORVIĆA, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM, *PRESUDA*, 31. juli 2001; ICTY, Predmet br. IT-96-23/2-S, TUŽILAC PROTIV DRAGANA ZELENOVIĆA, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM I, *PRESUDA*, 4. april 2007), **Sud Bosne i Hercegovine** (SUD BOSNE I HERCEGOVINE, Broj: X-KR-07/419, RATKO BUNDALO I NEĐO ZELJAJA, PRVOSTEPENA PRESUDA, Sarajevo, 21. 12. 2009; SUD BOSNE I HERCEGOVINE, Broj: S1 1 K004648 11 Kri (X-KR-05/111), PREDMET TUŽILAŠTVA BOSNE I HERCEGOVINE PROTIV OPTUŽENOG SAŠE BARIČANINA, *PRESUDA*, Sarajevo, 09. 11. 2011; SUD BOSNE I HERCEGOVINE, Broj: X-KR-05/122, BASTAH PREDRAG, zv. "Dragan", VIŠKOVIĆ GORAN, zv. "Vjetar", *PRESUDA*, Sarajevo, 04. 02. 2010; SUD BOSNE I HERCEGOVINE, Broj: X-KRŽ-06/200, ŽELJKO MEJAKIĆ I DRUGI, *PRESUDA*, Sarajevo, 16. 02. 2009; SUD BOSNE I HERCEGOVINE, Broj: X-KR-08/500, NIKAČEVIĆ MIODRAG I DRUGI, *PRESUDA*, Sarajevo, 19. 02. 2009; SUD BOSNE I HERCEGOVINE, Broj: X-KR-07/400, KRSTO SAVIĆ I MILKO MUČIBABIĆ, *PRESUDA*, Sarajevo, **24. marta 2009**; SUD BOSNE I HERCEGOVINE, Broj: X-KR-07/478, MOMIR SAVIĆ, *PRESUDA*, Sarajevo, 3. jula 2009), kao i Osnovni sud Brčko Distrikt (Konstantin Simonović, Predmet br. K-218/05, Prvostepena presuda, 18. oktobar 2005), te kantonalni i okružni sudovi u Bosni i Hercegovini, silovanja i seksualna zlostavljanja na teritoriji okupiranih mjesta Republike Bosne i Hercegovine kvalifikovali su jednim od oblika zločina protiv čovječnosti i /ili ratnim zločinom protiv civilnog stanovništva. To je u suprotnosti sa relevantnom dokumentacijom i činjeničnim stanjem.

Polazeći od zaključka "da teška tjelesna ili psihička povreda kao *actus reus* u smislu člana 4 jeste namjerno djelo ili propust kojim se nanosi teška tjelesna ili psihička patnja", Pretresno vijeće ICTY-a u predmetu Tužilac protiv Radislava Krstića smatra da su i silovanje i seksualno zlostavljanje, pored nečovječnog postupanja, mučenja i deportacije, djela koja mogu prouzrokovati teške tjelesne i/ili psihičke povrede (ICTY, Predmet br. IT-98-33-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM, TUŽILAC PROTIV RADISLAVA KRSTIĆA, *PRESUDA*, 2. august 2001, paragraf 513), a što predstavlja akt genocida, odnosno jedan od akata genocida.

Pravna praksa ICTY-a naglašava *expressis verbis* silovanje i seksualno zlostavljanje "teškim tjelesnim ili psihičkim povredama", tj. očigledno je riječ o zločinu genocida (ICTY, Predmet br. IT-95-5-R 61 i IT-95-18-R 61, PRETRESNO VIJEĆE, TUŽILAC PROTIV RADOVANA KARADŽIĆA I RATKA MLADIĆA, *PREGLED OPTUŽNICA U SKLADU SA PRAVILOM 61 PRAVILNIKA O POSTUPKU I DOKAZIMA*, 11. juli 1996, paragraf 93).

Namjera zločina silovanja i drugih oblika seksualnog nasilja nije se temeljila na ljudskoj potrebi za seksualnim odnosom, već su u osnovi motiva tog zločina srpska nacionalistička, fašistička ideologija i politika genocida. To ilustruju raznovrsne prateće aktivnosti tzv. seksualnih odnosa zločinca (zločinaca) i žrtve (žrtava), kao što su verbalno vrijeđanje, fizičko maltretiranje, ljudsko ponižavanje, do likvidacije žrtve. Ideologija i politika genocida, namjera, planiranje, pripremanje, naređenje, organizovanje, masovnost zločina, sistematičnost i sistematika zločina, rasprostranjenost, krajnja surovost, ljudsko poniženje i povreda ljudskog dostojanstva, te cilj i svrha zločina potvrđuju da se radi o zločinu genocida. Zločinci su masovno i sistematsko silovanje i druge oblike

*Konvencijom o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida, pri čemu su dominantni (s namjerom) sljedeći akti zločina genocida: ubistva, teške tjelesne (fizičke) i psihičke povrede i velike boli, teške povrede integriteta ličnosti, što, pored ostalog, uključuje i silovanje i druge oblike seksualnog nasilja, “putem prinude, prijetnje, sile ili zlostavljanja, na način koji ponižava i degradira dostojanstvo žrtve”,*³⁵⁴

---

seksualnog nasilja (iz)vršili isključivo i samo zato što su žrtve Bošnjaci, pripadnici nacionalne, etničke i vjerske grupe kao takve.

³⁵⁴ ICTY, Predmet br. IT-99-36-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM II, TUŽILAC PROTIV RADOŠLAVA BRĐANINA, *PRESUDA* 1. septembar 2004, paragrafi 690 i 1012; P. Viseur - Sellers, nav. dj., str. 29; **Sud Bosne i Hercegovine**, Broj: X-KR-05/70, *PRESUDA*, RADOVAN STANKOVIĆ, Sarajevo, 14. novembar 2006, str. 10 i 37-38; **Sud Bosne i Hercegovine**, Broj: X-KR-05/49, *PRESUDA*, NEĐO SAMARDŽIĆ, Sarajevo, 7. april 2006, str. 17-18; **Sud Bosne i Hercegovine**, Broj: X-KR-05/161, *PRESUDA*, GOJKO JANKOVIĆ, Sarajevo, 16. februar 2007, str. 54 i 57; E. Bećirević, nav. dj., str. 184 i 192. Zločini silovanja i seksualnog zlostavljanja prouzrokovali su kod žena, posebno kod onih koje su kao žrtve bile mlade, odnosno djevojčice, teške fizičke i psihičke boli i patnje, “**posebna psihička stanja i traume**”, “**trajna i nepopravljiva medicinska oštećenja**”. Žene, djevojke i djevojčice su u ranoj životnoj dobi preživjele strašne strahote, golgote, rastršenost, stres, nesаница, izglednjelost, preplašenost i boli. Mnoge su zbog proživljenih i preživljenih zlostavljanja podvrgnute stalnim psihoterapijskim tretmanima. One još uvijek podnose teške patnje, fizičke i psihičke, povučene su. Neke stalno plaču, ne mogu spavati i sanjaju logore (**Sud Bosne i Hercegovine**, Broj: X-KR-05/70, *PRESUDA*, RADOVAN STANKOVIĆ, Sarajevo, 14. novembar 2006, str. 10 i 37-38; **Sud Bosne i Hercegovine**, Broj: X-KR-05/49, *PRESUDA*, NEĐO SAMARDŽIĆ, Sarajevo, 7. april 2006, str. 17-18; **Sud Bosne i Hercegovine**, Broj: X-KR-05/161, *PRESUDA*, GOJKO JANKOVIĆ, Sarajevo, 16. februar 2007, str. 54 i 57).

Žrtve silovanja i seksualnog zlostavljanja trpjele su i trpe teške fizičke i psihičke traume. Poslije hapšenja, vođene su iz jednog zatočeničkog centra u drugi, gdje su ih zločinci u više navrata silovali i seksualno zlostavljali. Žrtve silovanja i seksualnog zlostavljanja u zatočeničkim centrima, posebno na području Foče, “**trpjele su neizreciv bol, uvrede i poniženje višestrukih silovanja, ne znajući hoće li te patnje uopšte preživjeti. Posebno brutalno seksualno zlostavljanje ozbiljno je narušilo fizičko i psihičko zdravlje mnogih žrtava. Žene i djevojke u zatočeničkim centrima živjele su u stalnom strahu od višekratnih silovanja i seksualnih zlostavljanja. Neke od njih pomišljale su na samoubistvo, a neke su postale ravnodušne prema onome što im se događa. Zločini koji su nad njima počinjeni nanijeli su im duboke rane, koje možda nikada neće zacijeliti. Možda baš ta činjenica, više nego bilo šta drugo, najviše govori o težini zločina**” silovanja i seksualnog zlostavljanja (ICTY, Predmet br. IT-96-23/2-S, TUŽILAC PROTIV DRAGANA ZELENOVIĆA, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM I, *PRESUDA O KAZNI*, 4. april 2007, paragraf 40). Fizičko i psihičko zdravlje zatočenih žena, djevojaka i djevojčica ozbiljno je pogoršano usljed silovanja i seksualnog zlostavljanja. Zatočenice su “živjele u stalnom strahu, a neke od seksualno zlostavljanih žena pomišljale su na samoubistvo. Druge su postale ravnodušne prema

i smišljeno naturanje teških životnih uslova koji su imali za cilj djelimično ili potpuno fizičko uništenje³⁵⁵ Bošnjaka, nacionalne, etničke i vjerske grupe kao takve.

---

onome što im se događalo i patile su od depresije” (ICTY, Predmet br. IT-96-23/2-S, TUŽILAC PROTIV DRAGANA ZELENVIĆA, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM I, *PRESUDA O KAZNI*, 4. april 2007, paragraf 25).

“Nanošenje teške tjelesne ili psihičke povrede”, prema ocjeni Pretresnog vijeća ICTY-a u predmetu protiv Radoslava Brđanina, “između ostalog, znači radnje mučenja, načovječnog ili ponižavajućeg postupanja, seksualnog nasilja, uključujući silovanje, ispitivanja praćena premlaćivanjem, prijetnji smrću, te povrede kojima je narušeno zdravlje, uzrokovana nakaznost ili teška ozljeda pripadnika ciljane nacionalne, etničke, rasne ili vjerske grupe. Nanijeta povreda ne mora imati trajne posljedice ili biti neizlječiva, ali treba da bude teška. Povreda treba da je nanijeta namjerno” (ICTY, Predmet br. IT-99-36-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM II, TUŽILAC PROTIV RADOSLAVA BRĐANINA, *PRESUDA*, 1. septembar 2004, paragrafi 690 i 1012; ICTY, Predmet br. IT-97-24, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM, TUŽILAC PROTIV MILOMIRA STAKIĆA, *PRESUDA*, 31. juli 2003, paragraf 516; ICTY, Predmet br. IT-05-88-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM II, TUŽILAC PROTIV VUJADINA POPOVIĆA, LJUBIŠE BEARE, DRAGE NIKOLIĆA, LJUBOMIRA BOROVIĆANINA, RADIVOJA MILETIĆA, MILANA GVERE I VINKA PANDUREVIĆA, *PRESUDA*, 6. februar 2012, paragraf 812).

Pretresno vijeće ICTY-a u predmetu protiv Radislava Krstića je, pored ostalog, smatralo da su silovanje i seksualno zlostavljanje djela (*actus reus*) “koja mogu prouzročiti tešku tjelesnu ili psihičku povredu” (ICTY, Predmet br. IT-98-33-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM, TUŽILAC PROTIV RADISLAVA KRSTIĆA, *PRESUDA*, 2. august 2001, paragraf 513).

U PRESUDI Međunarodnog suda pravde: Bosna i Hercegovina protiv Srbije i Crne Gore, od 26. februara 2007, Sud je utvrdio “da je na osnovu potpuno nepobitnih dokaza utvrđeno da su pripadnici zaštićene grupe /tj. Bošnjaci Republike Bosne i Hercegovine - prim. S. Č./, tokom sukoba, a posebno u zatočeničkim logorima, bile sistematske žrtve masovnog lošeg postupanja, batinanja, silovanja i mučenja, čime su nanešene teške tjelesne povrede i psihička bol. Na taj način je ispunjen neophodan uvjet koji se tiče materijalnog elementa, kako je definirano u članu II (b) Konvencije” o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida (.: Međunarodni sud pravde, *PRESUDA - BOSNA I HERCEGOVINA*, paragraf 319).

³⁵⁵ Radnja (*actus reus*) zločina genocida “smišljeno nametanje pripadnicima grupe životnih uslova sračunati da dovedu do njenog potpunog ili djelimičnog fizičkog uništenja”, po ocjeni Pretresnog vijeća ICTY-a u predmetu protiv Radislava Brđanina, uključuje “izgladnjivanje grupe ishranom jedva dovoljnom za preživljavanje, sistematsko istjerivanje iz domova, uskraćivanje prava na ljekarsku njegu. Jedna od njih je i stvaranje uslova koji postepeno mogu dovesti do smrti, kao što su odsustvo odgovarajućih uslova stanovanja, odjeće i higijene ili prekomjerni rad, odnosno fizičko iznurivanje” (ICTY, Predmet br. IT-99-36-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM II, TUŽILAC PROTIV RADOSLAVA BRĐANINA, *PRESUDA*, 1. septembar 2004, paragraf 691).